

Jan Ryszard Kalinowski

Murale i graffiti w przestrzeni publicznej Płocka

Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego 7, 411-429

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Murale i graffiti w przestrzeni publicznej Płocka

Murals and graffiti in the public space of Plock

Streszczenie: Zapełnianie przestrzeni publicznej malowidłami, zwanymi muralami oraz graffiti staje się coraz bardziej akceptowane społecznie. Jest cechą wyróżniającą, miasta wykorzystującą sztukę uliczną w celu zainteresowania miejscem. Prowadzi się szeroką edukację o ruchu graffiti, piętnując jednocześnie wandalizm i naruszanie prawa. Płock także ma tradycje muralsko-grafficiarskie. W poniższym referacie zaprezentowano wycinek tego obszaru sztuki ulicznej.

Słowa kluczowe: sztuka uliczna, miasto, przestrzeń publiczna, graffiti.

Summary: Filling the public space with paintings called both murals and graffiti is becoming more and more socially accepted. It is a distinguishing feature, cities use street art in order to interest one in a particular place. The broadly understood education about graffiti movement is provided, at the same time both vandalism and an infringement of a copyright are condemned. Plock also has mural-graffiti traditions. In the following paper, a fragment of this street art area is presented.

Keywords: street art., city, public space, graffiti

Wprowadzenie

Powstawanie nowych ruchów społecznych, kontrkultur, w większości młodzieżowych, odrzucających narzucone przez społeczeństwo określone wartości jest oczywistym procesem zmian. Nieakceptowanie przyjętych przez tradycję zasad powoduje proces twórczy rodzący postęp

cywilizacyjny. W procesie zmian, często to, co z reguły wydaje się być nie do przyjęcia, w perspektywie czasowej staje się akceptowane.

Określenie – ruch społeczny z reguły kojarzy się z jakimś konkretnym, historycznym lub współczesnym zdarzeniem, zachowaniem zbiorowym. Pewne formy zachowań zbiorowych trwają długo, są lepiej zorganizowane i mają szerszy zasięg. Znajomość dziejów i intuicja pozwalają wymienić, np. ruchy religijne, narodowowyzwoleńcze, chłopskie, występujące w różnych epokach czy też ruch robotniczy, odgrywający istotną rolę w ostatnich dwu stuleciach.

Generalnie dzieli się je na dwie grupy: **nastawione na jednostki** i **nastawione na społeczeństwo**. Do tych pierwszych, które charakteryzują się dążeniem do zmiany jednostek, zaliczyć należy ruchy alternatywne i odkupieńcze. W drugiej grupie wymienić można wsteczne, reformatorskie, rewolucyjne i utopijne¹.

Wśród ruchów społecznych występują też takie, które nazywane są subkulturą. W najprostszym ujęciu socjologicznym to grupa ludzi tworząca własną kulturę, różniącą się od kultury dominującej w danym społeczeństwie. W potocznym rozumieniu stawiana jest w jednym szeregu z określeniami „nieprzystosowanie społeczne”, „patologia społeczna” i kojarzy się z negacją obowiązujących wzorów kulturowych, z rewoltą i buntem. Najczęściej mówi się o subkulturach młodzieżowych. Młodzież bowiem jest czynnikiem większości przemian społecznych. Młodzież według Augusta Comte'a jest wyposażona w „instynkt zmiany”. Swoją ideę postępu wiązał on z pozytywną oceną młodzieży. Podobne stanowisko prezentował K. Mannheim, który twierdził, że młodzież odgrywa szczególną rolę w społeczeństwie i stanowi jego odmładzającą siłę².

Młodzież z większym niż inne grupy wiekowe dynamizmem wnosi bunt przeciw złu zastanego świata, wolę naprawiania warunków życia, pociągają ją idee, wolność, równość, przyjaźń. *W młodości tkwi siła wiecznego odnawiania się społeczeństwa i jego kultury* – pisał J. Chałasiński, a Helena Redlińska charakteryzowała młodzież jako „...nie znającą kurzu dróg, którymi wloką się komentatorowie prawd przystosowanych do potrzeb dnia dzisiejszego.”

¹ N. Goodman, *Wstęp do socjologii*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 1992, s. 328-329.

² M. Filipiak, *Od subkultury do kultury alternatywnej: wprowadzenie do subkultur młodzieżowych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1999, s. 28-32.

O młodych i ich „szaleństwach” pisał już Jan Kochanowski we fraszce:

*„Jakoby też rok bez wiosny mieć chcieli,
którzy chcą, żeby młodzi nie szaleli.”*

Wśród występujących w Polsce subkultur można by wymienić, m.in. anarchistów, **grafficiarzy**, hippisów, rastamanów, metalowców, gitowców, gotów, punków, skinheadów, hiphopowców, bikiniarzy, dresiarzy, poppersów czy yuppie.

Ruch graffiti

Współczesne graffiti jako subkultura datuje się na koniec lat 70. ub. wieku. Wtedy to w Nowym Jorku i Filadelfii tacy twórcy, jak Taki 183, Julio 204, Cat 164 i Cornbread malowali swoje nazwiska na murach lub ścianach metra na Manhattanie³. Otoczenie nowojorskich ulic, gdzie mieszkają się różne kultury i żywe są problemy klasowe, zachęcało do artystycznej walki z dysponentami władzy. Rodziła się podkultura artystycznego buntu wobec ówczesnej rzeczywistości.

Rozwój sztuki graffiti w Europie nastąpił wskutek uczestnictwa amerykańskich twórców na wystawach w Amsterdamie i Antwerpii. Ruch muzyczny punków, a później hip-hopu spowodował, że wraz z tymi muzycznymi nurtami graffiti zagościło w całej Europie. W następnej kolejności ruch graffiti objął Azję i Amerykę Południową, osiągając w szybkim tempie wysoki poziom artystyczny⁴.

Zwyczaj pisania po murach celem przekazania określonych treści miał swoje początki już w czasach starożytnych. Antyczne źródła podają, że po bitwie pod Cheroneją na budynkach Aten pojawiły się liczne napisy ośmieszające Filipa II i Macedończyków. W Rzymie nagminnie pojawiały się też napisy ośmieszające lub krytykujące niektórych polityków, a nawet cesarów (m.in. Nerona). Napisy te nie zawsze jednak odnosiły się do polityki, często anonimowi autorzy wyrażali w nich uwielbienie dla niektórych sportowców, heter lub innych osób.

³ E. Ganz, *Świat graffiti. Sztuka uliczna pięciu kontynentów*, Wydawnictwo ALBATROS Andrzej Kuryłowicz, Warszawa 2008, s. 8. Zdecydowana większość twórców *street art*. działa pod pseudonimem.

⁴ Tamże.

W Egipcie obraz i zdobienia były treścią wypowiedzi i symboliką. Ówczesny artysta był pośrednikiem między dwoma światami, widzialnym i niewidzialnym⁵.

Zjawisko graffiti jest pojęciem kulturowym, związanym ze sztuką. Sztuka jest natomiast dziedziną kultury symbolicznej⁶.

Pod terminem graffiti rozumie się potocznie zbiorcze nazewnictwo dla różniących się tematem i przeznaczeniem elementów wizualnych, umieszczanych w przestrzeni publicznej lub prywatnej. Są to obrazy, napisy lub rysunki, wykonane za pomocą różnych technik. Zazwyczaj tworzone są anonimowo i bez odpowiednich zezwoleń lub – rzadziej – za zgodą albo na zamówienie właściciela pomalowanego obiektu.

Termin graffiti wywodzi się z języka włoskiego. *Graffito* znaczyło bowiem w dosłownym tłumaczeniu ryty, czyli napisy wykonane rylcem. Słowo *graffito* oznacza również cieniowanie kreskami, a *sgraffito* technikę dekoracyjną.

Wielki *Słownik Wyrazów Obcych* wskazuje też na powiązanie słowa włoskiego *graffito* z greckim terminem *grapho*, które oznaczało pisanie, opisywanie. Według *Słownika Wyrazów Obcych i Trudnych* A. Markowskiego i R. Pawelca graffiti to „napisy, rysunki na ścianach, w przejściach podziemnych, na stacjach metra itd., o treści politycznej, obyczajowej lub nonsensownej, które są czasem wyrazem protestu jakichś grup; graffiti są wyrazem buntu młodego pokolenia...”⁷.

Współcześnie przyjęło się rozumienie tego pojęcia jako napisu, rysunku zamieszczonego na ścianach, chodnikach, ogrodzeniach. Ogólnie ma negatywny oddźwięk społeczny z wyjątkiem obrazów tworzonych w miejscach publicznych o charakterze sztuki ulicy, *street art*.

Street art jest pojmowane jako dziedzina sztuki tworzona w miejscu publicznym, najczęściej „na ulicy”. Nieraz się zdarza, że wykonana jest w formie bezprawnej ingerencji w przestrzeń publiczną. Powoduje to generalizowanie zjawiska jako aktu wandalizmu.

⁵ A. Frutigier, *Człowiek i jego znaki*, Wydawnictwo Do, Wydawnictwo Optima, Warszawa 2003, s. 189.

⁶ M. Filipiak, *Socjologia kultury. Zarys zagadnień*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii CURIE-Skłodowskiej, Lublin 2000, s. 53-74.

⁷ Markowski A., Pawelec R., *Słownik wyrazów obcych i trudnych*, Wydawnictwo Wilga, Warszawa 2003, s. 320.

Określenia *street art* najprawdopodobniej po raz pierwszy użył Allan Schwartzman w 1985 roku. *Street art* nie posiada ściśle określonych reguł działania, struktur dzieła ani innych wyznaczników. Każdy tworzy, jak chce i gdzie chce, przy czym w opinii odbiorców niekoniecznie jest to uznawane za działalność artystyczną⁸.

Podjęte już naukowe próby klasyfikacji graffiti pozwalają na jej kategoryzację. Ze względu na formę dzieli się graffiti na: pisane (*inscription*) i malowane (*picture*).

Dla pierwszej grupy istotne jest interesujące odbiorcę hasło, dla drugiej kształt, technika i sposób wykonywania liter⁹. Ta pierwsza grupa graffiti uznawana jest przez ogół odbiorców za akt wandalizmu. **Graffiti malowane** natomiast jest uznawane przez środowisko artystyczne i **nazywane sztuką**. Są to wysokiej jakości obrazy malowane na murze, które wywierają na odbiorcy wrażenie piękna i myśli twórczej. Jest to najprostszy podział z uwagi na formę.

Inne spojrzenie na klasyfikację graffiti ma Mirosław Pęczak. Według tego badacza, graffiti może przybierać formę: napisów, symboli, haseł i malowanych wizerunków¹⁰. Ma to odzwierciedlenie w nazewnictwie stosowanym przez samych twórców graffiti. Są to np. **tagi**, czyli stylizowane podpisy; **wrzuty** jako forma przejściowa między tagiem a dziełem; **dzieła** jako forma obrazu z uwzględnieniem postaci oraz **murale**, czyli wielkie obrazy na murach.

Można przyjąć, że graffiti pod względem formy jest mocno zróżnicowane i trudne do jednoznacznego sprecyzowania podziału na kategorie. Nieraz efektem artystycznego wyrazu jest tylko jedna litera, innym razem wyraz, a w kolejnym jest postać. Innym razem to rysunek lub malowidło¹¹.

Z analizy dość skomplikowanego pod każdym względem zjawiska graffiti można przyjąć podział na kategorie form graffiti:

1. Grafika. Wytwory graffiti przypominają grafikę użytkową.

⁸ Definicja zaczerpnięta z: www.wikipedia.org. (12.12.2014)

⁹ M. Sławek-Czochra, *Graffiti jako forma twórczości i przejaw tożsamości*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, s. 22.

¹⁰ M. Pęczak, *Mały słownik subkultur młodzieżowych*, Semper, Warszawa 1992, s. 29.

¹¹ M. Golka, *Graffiti w poszukiwaniu tożsamości*, w *Od kontrkultury do popkultury*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2002, s. 132.

2. Malarstwo. Szczególna rola przypada tu **muralom**, czyli dużym malowidłom ściennym. Mural jest rodzajem malatury, której nazwa pochodzenia hiszpańskiego oznacza dzieło dekoracyjne malarstwa ściennego, najczęściej monumentalne¹². Malowidła takie, w zależności od intencji twórcy, mogą mieć na celu impresję odbiorcy, reklamę jakiegoś produktu lub promocję akcji charytatywnej. Murale można zdefiniować jako wielkoformatową grafikę na ścianach budynków. Interesującym okresem dla polskich murali był okres PRL-u. Można było oglądać ogromne malowidła propagandowe lub reklamujące monopolistyczne przedsiębiorstwa, ale także nielegalne obrazy o tematyce antykomunistycznej. Jednym z najbardziej znanych „graffiti” z tego okresu są obrazy Włodzimierza Fruczka, który na murach warszawskiej Woli malował obrysy ludzi, którzy wyciągali w górę ręce na moment przed rozstrzelaniem, a także obrysy pary trzymającej się za ręce. Swoje ścienne „graffiti” Fruczek nazywał „tańcem śmierci”¹³.

W kategorii „malowidła” wyróżnić trzeba oprócz *stricte* malowideł także: **portrety, kombinacje malowidła i logotypu, kombinacje malowidła, logotypu i postaci**.¹⁴ Dzisiejsze murale malowane sprayem mogą spełniać różne cele. Mogą służyć artystycznej ekspresji, reklamie, edukacji, mogą rozśmieszać i skłaniać do refleksji. Często osiągają ogromną popularność i nikt nie ma wątpliwości, że są sztuką, która podnosi wartość okolicy. Przyczynia się do tworzenia tożsamości miejsca. Malowidła mogą posiadać także formę rysunku. Jest to kompozycja plastyczna, w której głównym elementem jest linia i kreska.

3. Dzieło. Jest dużych rozmiarów, posiada pierwszy i drugi plan. Kolorystyka różna. Interesujące liternictwo. Do obrazu wprowadzone są postaci. Powstaje w większości przypadków legalnie.

4. Tag. Jest to rodzaj odręcznie wykonanego logotypu. Wykonanie skoncentrowane jest na liternictwie jednoelementowym o różnej stylistyce i kolorystyce. Powstają nielegalnie.

¹² www.geocaching.com, (20.11.2013)

¹³ www.goodlooking.pl

¹⁴ Podają za M. Sławek-Czochra, *Graffiti...*, s.103.

5. Wrzut. Jest większą, rysunkową wersją logotypów. Dominuje tu liternictwo dwuelementowe. Kolorystyka ograniczona do dwóch kolorów. Wykonanie koncentruje się na szybkości, a nie jakości. Powstaje nielegalnie.

Graffiti tekstowe z uwagi na strukturę wypowiedzi można dzielić na: dialogowe i monologowe¹⁵. Charakterystyczne dla tej grupy są dyskusje w formie napisów między nieznanymi się uczestnikami bądź też samo hasło. Np. napisy: „Piwo – tak, wojsko nie” czy też „Kocham Jolkę” wręcz zapraszają do „dyskusji”. Gdyby ten ostatni wpis znalazł replikanta, dopisek mógłby brzmieć: „Ja też” lub inaczej, a monolog przekształciłby się w dialog.

Treść graffiti także jest zróżnicowana. Napisy mogą mieć charakter polityczny, np. „*Precz z komuną*”, refleksyjny czy patriotyczny utożsamiający autora ze swoim miastem: „*To piękne, gdy człowiek jest dumny ze swego miasta, lecz jeszcze piękniej, gdy miasto może być dumne z niego*”.¹⁶

Często spotykane są napisy podkreślające stosunek autora lub grupy do innych nacji czy orientacji seksualnej. Wśród takich napisów dominuje podkreślanie istnienia w społeczeństwie grupy „ANTIFA”, która charakteryzuje się działaniami antyfaszystowskimi, rasistowskimi¹⁷.

Ze względu na technikę wykonania graffiti dzieli się na: malowane sprayem, pędzlem i sprayem przez szablon. Może być też wykonane za pomocą flamastra lub wydrapywane i wytrawiane na materiale. Może to być też tzw. mozaika wykonana za pomocą kawałków szkła. Inną techniką stosowaną przy tworzeniu graffiti są vleпки albo (*vleпка*), czyli wykonane na kartkach papieru napisy i rysunki mocowane do ściany za pomocą kleju. Przylepiana na ogół bez zezwolenia, przez co traktowana jest jako wandalizm. Początkowo była to naklejka zawiera-

¹⁵ E. Michow, *Polskie graffiti*, s.113.

¹⁶ Napis umieszczony na ul. Słowiańskiej w Poznaniu. www.poznan.naszemiasto.pl

¹⁷ Według encyklopedii internetowej jest to ogół osób, które różnymi metodami poprzez muzykę, sport, publicystykę, a także street art sprzeciwiają się tendencjom skrajnie prawicowym. W węższym znaczeniu: lewicowo-anarchistyczna bojówka, nastawiona na fizyczną konfrontację z przedstawicielami grup faszystowskich, rasistowskich, szowinistycznych, nacjonalistycznych, seksistowskich i homofobicznych. Jest ruchem nieformalnym. www.wikipedia.pl

jąca rysunek (grafika, fotomontaż, zdjęcie), tekst albo połączenie tekstu i fotografii. Wlepki są przyklejane głównie w środkach komunikacji masowej (autobusach, trolejbusach i tramwajach miejskich) oraz w innych miejscach publicznych (przejściach podziemnych itp.). Są to miejsca widoczne, np. przy wyjściu z pojazdu, obok tylnych drzwi. Obecnie zjawisko to powoli wychodzi z tramwajów i przenosi się w inne miejsca, jak na przykład znaki, skrzynki elektryczne, rynny.

Technikę dobiera sam twórca graffiti, uwzględniając miejsce, powierzchnię na której ma go wykonać i cel.

Najczęściej graffiti wykonywane jest za pomocą sprayu, malowaniem „z ręki”. Twórcy korzystają też z szablonów. Odbicia szablonowe najczęściej są staranne i doskonale zaprojektowane. Zwolennikiem stosowania szablonów był w pewnym okresie swojej twórczości graffiti Banksy, jeden z najbardziej charakterystycznych przedstawicieli ruchu graffiti w świecie¹⁸.

Coraz częściej do głosu dochodzi również nurt ekologicznego graffiti, a objawia się on w postaci *reverse* graffiti oraz *moss* graffiti. Ten pierwszy rodzaj to graffiti, które wykonywane jest przy pomocy szablonu i wody zawierającej środek czyszczący, dzięki czemu na zabrudzonych powierzchniach pojawiają się czyste napisy lub obrazy. *Moss* graffiti wymaga trochę więcej pracy, ponieważ do jego zaistnienia konieczne jest wyhodowanie mchu. By stworzyć *moss* graffiti potrzebnych jest kilka kępek mchu, blender, pędzel i płyn, z którym miksuje się mech. Potem mieszkankę rozprowadza się na murze, a po kilku dniach czynność tę powtarza się. Efektem jest niezwykle zielone graffiti¹⁹.

Ruch graffiti jest rozwojowy. Powstają wciąż, oprócz stylów, nowe techniki wykonania. Artyści graffiti do realizacji swoich dzieł stosują specjalne taśmy, wykonują je szydełkiem, tworzą mozaikę z kolorowego szkła.

W poniższej tabeli przedstawiono wielość form publicznego, artystycznego wyrazu z określeniem ich charakterystycznych cech. W ramach określonej formy można doszukiwać się jeszcze podformy, która precyzuje wykonane dzieło.

¹⁸ S. Wright, *Nie ma jak w domu*. O Bristolu i Banksym opowiada S. Wright, Wydawnictwo Sine Qua Non, Kraków 2011, s. 67.

¹⁹ *Jak powstają murale?*, <http://www.goodlooking.pl> (12.01.2015)

Tabela: Formy i podformy graffiti

Formy						
Grafika	Malarstwo	Dzieło	Rysunek	Tag	Wrzut	wlepka
Liternictwo	Malowidło/mural	Dziki styl (<i>wilde style</i>)	Z napisem	Indywidualne	Dwuliterowe	Różne znaczenie
Logotyp	Portret	Bańki (<i>buble letters</i>)	Symbol	Zespołowe		informacja
Plakat	Malowidło/mural i logotyp	Czytelne litery (<i>blockbusters</i>)	Symbol i napis			Technika dowolna
Afisz			Logotyp z rysunkiem			

Źródło: opracowanie własne

Graffiti wykonywane jest w określonych i bliskich osobowości twórcy stylach. W praktyce spotyka się cztery podstawowe style graffiti:

- Klasyczny – rysunki, napisy wykonane markerem, sprayem.
- *Wild style* – oparty na wymyślnym zniekształconym liternictwie, stylistyce liter.
- *Buble style* – styl oparty na tworzeniu bańkowatych liter.
- *Black buster* – charakteryzuje się wykonaniem dużych, czytelnych liter.
- Fotorealistyczny – przestrzenny, widowiskowy styl.

Opisując grupy graffiti, można je **klasyfikować według ich tematyki**. Do popularnych tematów zaliczyć można te o charakterze: ideologicznym, politycznym, specjalistycznym, np. sympatyków klubów sportowych, obrońców ekologii.

Graffiti, np. polityczne służy najczęściej anonimowej prezentacji poglądów twórcy, skierowane zwykle przeciwko organowi władzy. Tematy dotyczą rozmaitych ideologii, religii, rasizmu, antysemityzmu lub np. dyskryminacji mniejszości. Jest ono również wyrazem niechęci

społeczeństwa do polityków lub rozmaitych służb, np. policji (zwłaszcza w państwach totalitarnych). Najczęściej spotykaną formą graffiti politycznego są symbole lub slogany, umieszczane w widocznych miejscach, w celu zdobycia maksymalnej liczby odbiorców.

Graffiti wykonywane jest indywidualnie bądź zespołowo. Prace graffiti podobnie jak w sztuce klasycznej są sygnowane podpisem. Z uwagi na warunki, w których powstają, często nielegalność ich wykonania powoduje, że autorzy prac graffiti podpisują się pseudonimami lub charakterystycznymi znakami. „Podpisy” – tagi umieszczane są w zależności od charakteru pracy w prawym górnym rogu obrazu (np. murale) bądź umieszczane w treści pracy (logotyp).

„Tag to więcej niż tylko ksywka, pseudonim... to coś jak drugie imię... wizytówka w środowisku writerów. Oddaje to, czym dla mnie jest graffiti i do czego dążę” powiedział w wywiadzie Fresh, jeden z polskich artystów graffiti²⁰.

Obok podpisów, autorzy graffiti umieszczają nieraz datę wykonania, a spotyka się także symbol ©, co oznacza zakaz kopiowania bez zgody autora pracy. Sporadycznie można też spotkać na dziele dedykację, co oznacza, że dzieło zostało komuś dedykowane.

Pojęcie „funkcja” często utożsamiane jest z „rolą”. W nauce, pojęcie funkcji definiowane jest jako „zespół czynności wykonywanych przez jednostkę, grupę, instytucję, w ramach określonej struktury, przy czym czynności te wyznaczone są przez daną strukturę i przyczyniają się do funkcjonowania całości.”²¹

Funkcje sztuki kształtowały się przez wiele epok²². Temat funkcji graffiti jest jeszcze w trakcie badań naukowych. Można jednak w obecnym stanie wiedzy określić kilka funkcji, które realizuje współczesna sztuka graffiti.

Po pierwsze, graffiti spełnia **funkcję komunikacyjną**. Twórca graffiti, jako nadawca komunikatu przekazuje określoną treść odbiorcy. Jako środek wykorzystuje element przestrzeni publicznej, w której tworzy.

²⁰ www.artbazaar.blog.pl

²¹ J. Szczepański, *Socjologiczne zagadnienia wyższego wykształcenia*, PWN, Warszawa 1963, s. 12.

²² Na temat kształtowania się funkcji sztuki m.in. w: J. Duvignaud, *Socjologia sztuki*, (tł. J. Wojnar), PWN, Warszawa 1970.

W wyniku przekazu komunikatu dochodzi do skutku, między innymi konfrontacji z dotychczasowymi przekonaniem odbiorcy. W chwili „nadawania przekazu” nadawca nie przewiduje kto będzie odbiorcą²³.

Z funkcją tą wiąże się druga funkcja, którą można nazwać **funkcją społeczną** graffiti. Nadany bowiem przez wykonawcę graffiti komunikat przekazuje pewne wartości, wzory czy też normy zachowań co oddziałuje na odbiorcę. Powoduje powstawanie grup o jednorodnym stosunku do określonego zjawiska.

Graffiti pełni też **funkcję estetyczną**. Rezultat artystycznego graffiti posiada pewną wartość artystyczną, daje odbiorcy poczucie piękna. Występuje tu zróżnicowanie w odbiorze w zależności od wieku odbiorcy, wykonywanego zawodu, profesjonalizmu w sztuce. Graffiti nie zawsze jest estetyczne. Często źle wykonane, wulgarne, wykonane na innych dziełach graffiti nie daje poczucia estetyki. Typowym przykładem estetycznego dzieła jest mural, wykonany przez artystów w sposób legalny, mający jasne i czytelne przesłanie.

Graffiti pełni też **funkcję ludyczną**. Polega na satyrycznym spojrzeniu wykonawcy graffiti na otaczającą go rzeczywistość. Twórca, wykorzystując swoje umiejętności plastyczne, staje się satyrykiem w przestrzeni publicznej²⁴.

W szumie informacyjnym współczesnego świata twórca graffiti porządkuje w pewnym stopniu u odbiorcy pogląd na określone zjawiska. Można więc powiedzieć, że graffiti wychowuje, a więc realizuje też **funkcję poznawczą**. Graffiti bowiem często inspiruje, zmusza do myślenia, stanowi bodziec dla odbiorcy w celu zainteresowania się czymś nowym dla niego.

Graffiti realizuje także **funkcję katartyczną** w stosunku do własnych autorów. Daje możliwość odreagowania negatywnych emocji²⁵. Trudno też nie wymienić **funkcji tzw. religijnej**, którą też spełnia graffiti. Twórcy często wykonują w przestrzeni publicznej portrety osób związanych z kościołem czy też nawiązują do zdarzeń związanych z religią.

²³ Takie stanowisko w kwestii funkcji komunikacyjnej przedstawia E. Miodek w *Graffiti we współczesnej kulturze językowej polskiej młodzieży*, „Nauczyciel i szkoła”, nr 3-4/2001.

²⁴ O satyrycznej stronie graffiti pisze, m.in. T. Stępień „*Poezja ulicy*”, *Opcje*, nr 3-4/2001; a także J. Flankowska, *Uwaga tu spadają anioły*, „*Polityka*” nr 1/1988.

²⁵ M. Sławek-Czochra, *Graffiti.*, s. 31.

Złożoność zjawiska, jakim jest „graffiti” powoduje, że rozpatrywać je można biorąc pod uwagę różne kryteria. **Kryterium estetyczności** pozwala oceniać graffiti z uwagi na pozytywne lub negatywne odczucia, opanowanie techniki, współgranie z otoczeniem. **Kryterium oryginalności** charakteryzuje natomiast: unikanie zapożyczeń, inspiracja, indywidualizm. Według **kryterium podobieństwa do sztuki** cechami graffiti będzie odniesienie do konkretnych kierunków w sztuce, forma przemyślana podobnie jak obraz²⁶.

Płockie murale i graffiti – ogólna charakterystyka

Dojrzewająca po 1989 roku demokracja, rozwój ekonomiczny pozwalały na większą swobodę na tworzenie i prezentację dzieł sztuki w przestrzeni publicznej miast. Na wzór innych miast, także w Płocku zaczęto dostrzegać znaczenie *street artu*. Powstawały projekty dotyczące rewitalizacji przez sztukę finansowane z różnych źródeł²⁷. Zmieniały one wygląd i charakter miejsca.

Graffiti w Płocku stało się przedmiotem zainteresowania instytucji kultury i osób, które tego rodzaju twórczość szczególnie pasjonuje. Inicjatywa zaproszenia do Płocka wybitnych twórców *street art* wychodziła z inicjatywy Płockiego Ośrodka Kultury i Sztuki, MOPS-u, Stowarzyszenia Centrum Innowacji Społeczeństwa Informacyjnego, Płockiej Galerii Sztuki. Działania te od 2001 roku były akceptowane przez władze miasta Płocka.

W tym to okresie, tj. w latach 2001-2008 z inicjatywy POKiS realizowano kilka edycji akcji „PODWÓRKO”. Jej idea była przywrócenie do życia zaniedbanych, szarych i obskurnych podwórek płockich posesji. Swoje dzieła tworzyli znani w Polsce artyści, M-City, IXI COLOR, Galeria Rusz, TWOŻYWO, GORO, INWAZJA, NICZERO, ale nie tylko. Pomysłem „kolorowania” miasta zaraziło się wielu młodych ludzi z Płocka.

Powstało w ramach tego projektu zagospodarowanie starych i zniszczonych kamienic i podwórek starej części miasta szereg

²⁶ Podają za: M. Sławek-Czochra, *Graffiti...*, s. 187.

²⁷ A. Wasilewska, *Przestrzeń dla sztuki*, w *Innowacja i rozwój*, CIFAL nr 1/2014 (2), Płock 2014, s. 26.

malowideł. Były to wielkoformatowe murale, ale i mniejszych rozmiarów obrazy, w tym portrety. Wykonane przez artystów obrazy rozjaśniły szarą i zaniedbaną przestrzeń. Niestety, na krótko. Decyzją władz miasta zostały zamalowane, bowiem nie posiadały stosownego zezwolenia urzędowego. Sprzeciw społeczny nie miał tu znaczenia.

Znajdującym się w przestrzeni publicznej Płocka muralom i dziełom graffiti poświęcił swoją wystawę fotograficzną płoczanin Wiesław Kowalski. W lutym 2013 roku jego wystawa fotografii płockich murali została zaprezentowana w Domu Darmstadt. Wiesław Kowalski, jak sam przyznał, fotografuje płockie graffiti od 20 lat. Zebrał ok. 1000 fotografii sztuki ulicznej Płocka. Według autora wystawy ok. 90% dzieł istnieje już tylko na jego fotografiach²⁸.

W zasadzie w każdej dzielnicy Płocka można zetknąć się z efektem pracy twórców graffiti. Są jednak miejsca o wyjątkowym skumulowaniu murali i graffiti w przestrzeni publicznej miasta. Najwięcej rysunków graffiti, w szczególności murali, odnaleźć można w centrum miasta. Dominują tu bowiem powierzchnie kamienic przy ulicach Sienkiewicza i Królewieckiej. W bramach posesji, na szczytowych częściach budynków, czyli dużej powierzchni znajdujemy obrazy nawiązujące w stylu do największych światowych twórców graffiti.

W większości powierzchni, na których znajdują się murale są budynki w stanie przed remontowym lub przeznaczone do wyburzenia. Część dzieł graffiti zostało wykonanych na powierzchniach za zgodą ich właścicieli. Tak jest w przypadku ogrodzenia stadionu miejskiego im. Bernarda Szymańskiego czy powierzchni altanek śmietnikowych i garaży.

Nie spotyka się dzieł graffiti na obiektach kultu religijnego, zabytkach czy też obiektach zajmowanych przez instytucje państwowe i samorządowe. Świadczy to o zrozumieniu znaczenia tych obiektów i zasad wypracowanych przez twórców graffiti.

W Płocku spotkać można praktycznie wszystkie formy graffiti, a także zauważyć różne techniki ich wykonania. Szczególne miejsce i zainteresowanie sympatyków sztuki ulicznej zajmują płockie murale. Twórcy płockich murali stworzyli własną „mapę Płocka” z zaznacze-

²⁸ Zapis elektroniczny na płycie Cd, W. Kowalski, *Wystawa płockich murali*, 2013. Książnica Płocka im. Wł. Broniewskiego.

niem umiejscowienia swoich dzieł. Mapa ta czy też plan rozmieszczenia murali znajduje się w podwórku posesji przy ulicy Tumskiej 9.

Oprócz malowideł/murali wykonanych w przestrzeni publicznej Płocka liczną grupę stanowią dzieła graffiti w *wilde style*. Mają duże rozmiary, zawierają tło, wprowadzają postaci. Liternictwo wieloelementowe, a litery trójwymiarowe. Można je spotkać w różnych miejscach Płocka.

Można też w przestrzeni publicznej Płocka spotkać zbliżone do malowideł – rysunki. Charakteryzują się kreską, raczej jednym kolorem obrazu i światłocieniami.

Dość liczną grupę graffiti stanowią wrzuty. Dominuje tu liternictwo dwuelementowe zbudowane z dwóch grubości typowych dla liter baniek (*bubble letters*). Barwy ograniczone do dwóch kolorów. Wrzuty te posiadają dwa wymiary.

Przestrzeń publiczną wypełniają także wszechobecne wlepki. Występują masowo, niektóre oryginalne w formie i treści. Nie stanowią artystycznego wyrazu, ale niosą w swej treści informacje, hasła, refleksje.

Oprócz murali i dzieł graffiti wykonanych legalnie płocka przestrzeń publiczna upstrzona jest mnóstwem nielegalnych tagów. Występują one głównie pojedynczo. Zbudowane są z jednoelementowych krojów typowych dla odręcznego pisma. Kolor tagów dowolny, kontrastujący w większości z podłożem.

Z analizy spotykanych w Płocku wytworów graffiti wynika, że wykonywane są w większości techniką malowania sprejem „z ręki”. Spotka się także wykonane za pomocą szablonu. Podobnie jak w innych miastach, dzieła realizowane są indywidualnie lub zespołowo.

Jaką treść prezentuje płockie graffiti? Można przyjąć, że w tym obszarze jest pełen pluralizm. Podobnie do różnorodności form, także i treściowo jest swoboda twórczej wypowiedzi.

Ocena zgromadzonego materiału faktograficznego daje podstawę, by przyjąć, że twórcy płockich prac pragnęli przekazać wiele własnych refleksji i przemyśleń. W dziełach graffiti – murali występują związki człowieka z otoczeniem, a więc mające charakter ekologiczny. Umieszczone na obrazach ludzkie twarze, specyficzne elementy i przedmioty charakteryzują odniesienie twórcy do problemów otoczenia. Wiele malowideł ma charakter portretów, są również murale przedstawiające

zwierzęta, ryby. Wiele murali ma charakter społeczny, odnoszący się do rzeczywistości, jej absurdów.

W plockich obrazach dominują motywy baśniowe, artystyczne przenośnie. Smoki, prehistoryczne dinozaury wkomponowane są w tło o treści historycznej Płocka. Interesującym motywem kilku graffiti jest motyw kwiatowy spotkany na jednej z rozdzielni prądu i ścianie kamienicy starego miasta. Wśród malowideł jest obraz o motoryzacyjnej treści, a także prace z wykorzystaniem geometrycznych kształtów.

Znajdujemy też wśród dzieł graffiti „malarsko-realistyczną” tematykę. Tematyczne graffiti wkomponowane w elementy znajdujące się na powierzchni. Twórca zastosował tu elementy rur, skrzynek elektrycznych i innych naturalnych ubytków do wykorzystania w swoim dziele.

Plagą plockich murów są psujące zarówno wizerunek miasta, jak i opinię o twórcach graffiti wulgarne napisy, próby nieudolnych „tagów”, wierszyki i dowcipy pisane markerem po murze. Nie mają one nic wspólnego ze sztuką ulicy. Co więcej, tego typu mazanina, bazgroły wykonywana jest na dziełach graffiti o wysokiej jakości artystycznej. Nie znajdują takie działania akceptacji środowiska artystów graffiti.

Przykłady murali i dzieł graffiti w Płocku

Foto: J. Kalinowski

Foto: J. Kalinowski

Foto: J. Kalinowski

Zakończenie

Murale i graffiti są coraz bardziej akceptowane społecznie. W polskich miastach powstają organizacje skupiające twórców murali i graffiti, które współpracują z władzami w przedmiocie ingerencji malowidłami w przestrzeń publiczną. Prowadzona jest szeroko zakrojona edukacja dzieci, młodzieży, a także dorosłych w przedmiocie poznania ruchu graffiti. W Płocku także prowadzone są tego typu projekty z udziałem instytucji państwowych i organizacji samorządowych. Przykładem może służyć realizacja projektu obywatelskiego na wykonanie 10 murali o cechach patriotycznych w przestrzeni publicznej Płocka.

Bibliografia

1. Ganz N., *Świat graffiti. Sztuka ulicy z pięciu kontynentów*, Wydawnictwo ALBATROS Andrzej Kuryłowicz, Warszawa 2008.
2. Golka M., *Od kontrkultury do popkultury*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2002.
3. Golka M., *Graffiti w poszukiwaniu tożsamości*, [w] *Od kontrkultury do popkultury*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2002
4. Goodman N., *Wstęp do socjologii*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 1992.
5. Gregrowicz R., *Polskie mury. Graffiti-sztuka czy wandalizm*, Wydawnictwo Cromer, Toruń 1991.
6. Kalinowski J.R., *Sztuka uliczna w przestrzeni publicznej Płocka, TNP*, Płock 2015.
7. Koński W., (red.) *1180 najstarsza szkoła z polskich szkół. Małachowianka*, Płock 2000.
8. Markowski A., Pawelec R., *Słownik wyrazów obcych i trudnych*, Wydawnictwo Wilga, Warszawa 2003.
9. Sławek-Czochra M., *Graffiti jako forma twórczości i przejaw tożsamości*, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin 2013.
10. Filipiak M., *Od subkultury do kultury alternatywnej: wprowadzenie do subkultur młodzieżowych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1999.

-
11. Frutigier A., *Człowiek i jego znaki*, Wydawnictwo Do, Wydawnictwo Optima, Warszawa 2003
 12. Szczepański J., *Socjologiczne zagadnienia wyższego wykształcenia*, PWN, Warszawa 1963
 13. Wright S, *Nie ma jak w domu. O Bristolu i Banksym opowiada S. Wright*, Wydawnictwo Sine Qua Non, Kraków 2011.
 14. *Wystawa płockich murali W. Kowalskiego*, Książnica Płocka im. W. Broniewskiego, Płock 2013.
 15. *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za 2012 rok*, TNP, Płock 2013.
 16. Wasilewska A., *Przestrzeń dla sztuki*, [w] *Innowacja i rozwój*, CIFAL nr 1/2014 (2), Płock 2014.